

ANNA STANGRET-SMOCZYŃSKA

Uniwersytet Wrocławski

Odwołanie bezterminowego poręczenia za dług przyszły

Poręczenie należy do kategorii osobistych form zabezpieczenia wierzytelności, kreując po stronie poręczyciela zobowiązanie do wykonania zobowiązania na wypadek, gdyby dłużnik zobowiązania nie wykonał (art. 876 § 1 k.c.). Obecnie stanowi rozwiniętą instytucję prawa zobowiązań wykorzystywaną najczęściej w stosunkach kredytowych. Podstawową funkcją poręczenia jest wzmocnienie wierzytelności głównej, której realizację wzmacnia i zabezpiecza. Wierzytelność ta może mieć charakter istniejący lub przyszły. Poręczenie za dług przyszły wyraźnie dopuszcza art. 878 § 1 k.c., stanowiąc, iż można poręczyć za dług przyszły do wysokości z góry oznaczonej. Poręczenie za dług przyszły charakteryzuje się tym, iż jeśli ma charakter bezterminowy, może zostać odwołane w każdym czasie, ale jeszcze przed powstaniem długu. Uprawnienie do odwołania ma w tym wypadku indywidualny charakter, gdyż nie występuje w innych rodzajach umów pod taką postacią, choć jego skutki można porównywać z pojawiającymi się powszechnie w ramach stosunków zobowiązaniowych instytucjami takimi jak wypowiedzenie lub odstąpienie od umowy.

Celem niniejszego opracowania jest analiza uprawnienia do odwołania bezterminowego poręczenia za dług przyszły w kontekście jego charakteru oraz skutków prawnych dla umowy poręczenia. Do dokonania tej oceny konieczne jest ustalenie ustawowych przesłanek jego wystąpienia, które mają wąski i ograniczony charakter. Uprawnienie to odnosi się wyłącznie bowiem do umów poręczenia za dług przyszły i tylko wobec tych, które mają charakter bezterminowy. Należy więc przeanalizować wyłącznie umowę poręczenia, która spełnia podane wymagania.

Wymagania te określa przede wszystkim art. 878 § 1 k.c., wskazując, iż możliwe jest poręczenie za dług przyszły, ale do wysokości z góry oznaczonej. Przepis ten jest wyrazem tendencji ochrony poręczyciela przed nadmiernym obciążeniem

istniejącym w sytuacji, gdyby poręczenie za dług przyszły nie wymagało podania jego maksymalnej granicy. Przepis ten jest powtórzeniem dawnego art. 627 k.z., który stanowił, iż można poręczyć również za dług przyszły do wysokości z góry oznaczonej albo za dług warunkowy. Słusznie w obecnej regulacji zrezygnowano z wyszczególnienia długu na przyszły i warunkowy, gdyż możliwość poręczenia za obie postaci długu nie budzi wątpliwości¹. Dług przyszły to dług, który nie istnieje w chwili zawarcia umowy poręczenia. Pod pojęciem długu przyszłego należy rozumieć zarówno dług, którego nadejście uzależniono od nadejścia określonego terminu, jak również dług, którego powstanie uzależniono od ziszczenia się określonego warunku zawieszającego². Jest to zatem taka sytuacja prawna poręczyciela, gdy nie jest on zobowiązany do oznaczonego pod względem przedmiotu i treści świadczenia³. Jeśli natomiast w chwili zawarcia umowy poręczenia dłużnik jest zobowiązany do oznaczonego świadczenia, poręczenie nie dotyczy długu przyszłego, lecz istniejącego.

Pojęcie długu przyszłego lub wierzytelności przyszłej nie jest jednorodne. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z 19.09.1997 r. wskazał trzy kategorie wierzytelności przyszłych, wyjaśniając, że właściwość ta może wynikać z warunku lub terminu, z umowy zobowiązującej do zaciągnięcia w przyszłości odrębnego zobowiązania (np. w umowie przedwstępnej) lub z zawarcia umowy, w której o powstaniu wierzytelności będzie decydować realizacja stanu faktycznego (np. wierzytelności i zapłata z umów wzajemnych rozciągniętych w czasie)⁴.

Do oceny długu przyszłego nie ma znaczenia fakt wymagalności wierzytelności. Jeśli bowiem dług istnieje, lecz nie nadszedł jeszcze termin wykonania zobowiązania, a tym samym wierzytelność nie jest jeszcze wymagalna, to poręczenie dotyczy długu istniejącego, do którego nie ma zastosowania art. 878 k.c.⁵ Podobnie należy ocenić sytuację, gdy w chwili udzielenia poręczenia wysokość długu jest sporna i zostanie ostatecznie ustalona w przyszłości⁶.

Nie stanowią natomiast długu przyszłego odsetki naliczane po zawarciu umowy pożyczki o zmiennej stopie procentowej. Jest to dług o nieustalonej w chwili udzielenia poręczenia wysokości. Nie stanowi to jednak w świetle art. 878 § 1 k.c. przeszkody do zawarcia umowy poręczenia, gdyż nie każda wierzytelność o wysokości nieustalonej jest wierzytelnością przyszłą, a ustawodawca używa dla

¹ Odmienne: A.S. Ważbiński, *Umowa poręczenia w nowym kodeksie cywilnym*, PUG 1964, nr 8–9, s. 214.

² Z. Radwański, *Poręczenie. Komentarz do przepisów kodeksu cywilnego*, Warszawa 1992, s. 32; M. Sychowicz, [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, red. G. Bieniek, t. 2, Warszawa 2003, s. 653; A. Szpunar, *Zabezpieczenia osobiste wierzytelności*, Sopot 1997, s. 67.

³ Tak: wyrok SN z 19.09.2002 r., II CKN 1052/00, PB 2003, nr 6.

⁴ Uchwała SN z 19.09.1997 r., III CZP 45/97, OSNC 1998, nr 2, poz. 22.

⁵ M. Bączyk, *Poręczenie za dług przyszły*, NP 1979, nr 7–9, s. 81.

⁶ *Ibidem*.

tych dwóch pojęć odmiennej formuły (por. art. 109 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece i art. 3 ust. 2 pkt 4 ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów). Dług przyszły nie może być utożsamiany z terminem świadczenia dłużnika, gdyż oznaczałoby to stawianie znaku równości między istnieniem zobowiązania a terminem spełnienia świadczenia. Dlatego poręczenie za dług z umowy pożyczki w zakresie pożyczki kapitału i odsetek umownych nie podlega ograniczeniu z art. 878 § 1 k.c.⁷ Jeśli jednak poręczyciel odpowiada za dług przyszły do wysokości z góry oznaczonej (np. sama umowa pożyczki ma taki charakter), to kwota ta obejmuje również należności uboczne (odsetki, koszty itp.), ale tylko w granicach ustalonego pułapu odpowiedzialności. Gdy jednak poręczyciel po wezwaniu go do zapłaty przez wierzyciela (art. 476 k.c. w zw. z art. 880 k.c.) dopuszcza się zwłoki w spełnieniu wymaganego świadczenia, to wynikające stąd odsetki stanowią wyłącznie jego zobowiązanie i mogą wykraczać poza ustalone granice odpowiedzialności⁸.

Poręczenie za dług przyszły będzie ważne tylko wtedy, gdy w oświadczeniu poręczyciela podano granicę jego odpowiedzialności, tj. oznaczono jej wysokość i rodzaj przyszłego długu. Oznaczenie rodzaju przyszłego długu oraz wysokości odpowiedzialności poręczyciela powinno być tak uczynione, aby przy zastosowaniu uznanych reguł wykładni (art. 65 k.c.) dało się jednoznacznie ustalić zakres tej odpowiedzialności⁹. Wymagana jest zatem konkretyzacja długu co do rodzaju i wysokości. Przyjmuje się, iż oznaczenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela za dług przyszły powinno być podane w pieniądzu, ale gdy dług ma charakter niepieniężny, może być dokonane przez wskazanie rodzaju, ilości i jakości rzeczy, ewentualnie działań, za jakie poręczyciel ponosi odpowiedzialność. Oznaczenie to może nastąpić w jednym lub kilku dokumentach¹⁰.

Wobec powyższych uwag należy uznać, że, jeżeli oznaczenie granicy odpowiedzialności poręczyciela nie jest jednoznaczne i nie zostało dokonane w sposób nie budzący wątpliwości, skutkuje przyjęciem, iż poręczenie jest nieważne. Nie zachowało bowiem ustawowych przesłanek określonych w art. 878 § 1 k.c. Przepis ten ma charakter bezwzględnie obowiązujący i nie może być wyłączony lub zmieniony na mocy odmiennej woli stron. W ten sposób realizować ma się ochronna funkcja komentowanego przepisu, w którym ustawodawca chroniąc poręczyciela przed nadmiernym ryzykiem, uzależnił ważność poręczenia za dług przyszły od oznaczenia z góry w treści oświadczenia poręczyciela wysokości jego odpowiedzialności. Przepis art. 878 § 1 k.c. stanowi, iż wysokość poręczenia musi być „z góry” oznaczona. Zwrot ten należy rozumieć w ten sposób, iż zakres odpowiedzialności poręczyciela musi być podany i ustalony w chwili jego udzielania,

⁷ Wyrok SN z 21.10.2004 r., V CK 124/04, PB 2005, nr 5, s. 10.

⁸ Wyrok SA w Gdańsku z 16.07.1996 r., I ACr 593/96, Wokanda 1997, nr 2, s. 44.

⁹ Orzeczenie SN z 12.01.1960 r., III CR 436/60, OSPiKA 1962, nr 3, poz. 69.

¹⁰ M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 654.

tj. w chwili, gdy poręczenie powstaje wskutek złożenia oświadczenia woli poręczyciela o poręczeniu za dług przyszły. Nie jest zatem ważne poręczenie za dług przyszły, które nie ustala zakresu odpowiedzialności poręczyciela z góry, a czyni to w dalszym dokumencie, np. w chwili, gdy powstał już dług. Warto podkreślić, iż użyte w art. 878 § 1 k.c. sformułowanie „poręczenia do wysokości z góry oznaczonej” nie odnosi się do górnej granicy, tj. wysokości poręczenia, lecz chwili tego oznaczenia. Wydaje się bowiem oczywiste, że wysokość oznaczona to taka, która podana jest wprost kwotowo lub jako maksymalna wartość przez użycie sformułowania „do kwoty”. Oznaczenie to jest traktowane jako podanie „górnej granicy” odpowiedzialności poręczyciela za dług przyszły i jest zwrotem odmiennym w swym brzmieniu i w swej treści od sformułowania użytego w art. 878 § 1 k.c. „do wysokości z góry oznaczonej”. W tym miejscu warto zgłosić postulat zmiany brzmienia art. 878 § 1 k.c., gdyż jego treść może błędnie sugerować, iż poręczenie za dług przyszły odnosi się wyłącznie do zobowiązań pieniężnych. Przepis ten posługuje się pojęciem „wysokości” poręczenia. Tymczasem w przepisach odnoszących się do długu istniejącego brakuje odniesienia poręczenia do jego wysokości. Mowa jest o „wykonaniu zobowiązania przez poręczyciela” (art. 876 § 1 k.c.) lub o „zakresie zobowiązania poręczyciela” (art. 879 § 1 k.c.), co wskazuje, iż zobowiązanie poręczyciela nie musi mieć oznaczonej wysokości i tym samym nie musi odnosić się do zobowiązań pieniężnych. Oczywiste jest, że również w przypadku poręczenia za dług przyszły poręczyciel może poręczyć za zobowiązanie o charakterze niepieniężnym. W tym wypadku poręczyciel zobowiązuje się wykonać zobowiązanie oznaczone w poręczeniu, przy czym oznaczenie to musi być na tyle precyzyjne, by wyłączało wątpliwości jakiego zobowiązania dotyczy. Wydaje się, iż w przypadku poręczenia za dług już istniejący nie ma potrzeby wskazania w treści umowy poręczenia wysokości zobowiązania, za które się poręcza¹¹. Taki sam wniosek w odniesieniu do poręczenia za dług przyszły o charakterze niepieniężnym byłby zasadny, lecz byłby wbrew literalnemu brzmieniu art. 878 § 1 k.c., gdyż wymaga podania wysokości poręczenia. Wobec jednoznacznej treści tego przepisu należy więc uznać, iż nawet wówczas, gdy poręczenie za dług przyszły dotyczy zobowiązania ze świadczeniem niepieniężnym, musi zawierać oznaczenie jego wysokości. Strony niejednokrotnie mogą mieć problemy z oznaczeniem wartości świadczenia niepieniężnego i tym samym wysokości poręczenia.

Na tle wymagań co do oznaczenia i konkretyzacji długu przyszłego należy jednak stwierdzić, iż niejednokrotnie jego rozumienie nie jest aż tak restrykcyjne. Orzecznictwo i doktryna dopuszczają również oznaczenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela w inny sposób niż poprzez podanie jej kwoty lub górnej granicy. W pierwszej kolejności warto przytoczyć kontrowersyjne orzeczenie

¹¹ Tak: wyrok SA w Poznaniu z 17.04.1996, I ACr 13/96, Prawo Gospodarcze 1997, nr 2, poz. 56.

Sądu Najwyższego z 12.01.1960 r., w którym stwierdzono, iż dopuszczalne jest określenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela przy użyciu tzw. widełek tj. oznaczeniu dolnej i górnej granicy jego odpowiedzialności¹². Odpowiadając na pytanie, która z podanych przez strony granic odpowiedzialności poręczyciela – dolna czy górna – jest miarodajna dla oceny jej zakresu, Sąd Najwyższy uznał, iż ustaloną przez strony dolną granicą jest ta, do której odpowiada poręczyciel. W ten sposób Sąd Najwyższy dokonał interpretacji złożonego oświadczenia woli, kierując się zasadami wykładni na korzyść dłużnika (*in favorem debitoris*) uznając, iż niejasne oświadczenie poręczyciela należy ocenić jako poręczenie w dolnej granicy, gdyż w tym zakresie było ono niewątpliwe¹³. Wydaje się jednak, iż Sąd uznając, że w ten sposób została określona górna granica odpowiedzialności poręczyciela, uczynił to wbrew literalnemu brzmieniu oświadczenia, skoro strony ustaliły tę granicę właśnie jako dolną. Zasadne jest przyjęcie, iż taki sposób oznaczenia odpowiedzialności poręczyciela nie czyni zadość wymaganiom określonym w art. 878 § 1 k.c. Posłużenie się w poręczeniu „widełkami” nie stanowi ustalenia maksymalnej granicy odpowiedzialności poręczyciela. Sformułowanie, iż poręczyciel odpowiada za dług w podanym przedziale „od... do...”, oznacza tym samym, iż odpowiedzialność poręczyciela nigdy nie zaistnieje, dopóki dług nie osiągnie dolnej granicy. W ten sposób strony ustalają minimalną i maksymalną granicę odpowiedzialności poręczyciela, poza którymi w ogóle poręczyciel nie odpowiada. Nie odpowiada więc również poniżej dolnej granicy.

Za dopuszczalne należy natomiast uznać oznaczenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela za dług przyszły przy zastosowaniu klauzul waloryzacyjnych¹⁴. Nie jest możliwe stosowanie wobec ustalenia zakresu odpowiedzialności poręczyciela jakichkolwiek domniemań faktycznych¹⁵. W tym w szczególności odnoszących się do sytuacji, gdy poręczyciel ustanowił jednocześnie inne formy zabezpieczenia wierzytelności. W przypadku niejasności co do zakresu odpowiedzialności poręczyciela nie ma podstaw do przyjęcia domniemania, że poręczenie nastąpiło do wysokości wartości przedmiotu zastawu czy sumy hipoteki kaucyjnej¹⁶.

W orzecznictwie przyjmuje się, że w przypadku, gdy to sam poręczyciel kształtuje rozmiar swojego zobowiązania, nie istnieje obowiązek konkretyzowania długu przyszłego. *Ratio legis* obowiązywania art. 878 § 1 k.c. sprowadza się bowiem do zabezpieczenia osoby poręczającej przed odpowiedzialnością za nieskonkretyzowany dług przyszły, na którego powstanie i wysokość nie będzie miała żadnego wpływu¹⁷. W przypadku, gdy poręczyciel sam decyduje o wysokości

¹² Orzeczenie SN z 12.01.1960 r., III CR 436/60, OSPiKA 1962, nr 3, poz. 69.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Z. Radwański, *op. cit.*, s. 38; A. Szpunar, *op. cit.*, s. 75–76.

¹⁵ M. Bączyk, *op. cit.*, s. 82.

¹⁶ M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 654; A. Szpunar, *op. cit.*, s. 75.

¹⁷ Wyrok SA w Białymstoku z 23.03.2007 r., I ACa 720/06, OSA Białystok 2007, nr 2, s. 8.

swojego zobowiązania, nie ma potrzeby wskazania w jego oświadczeniu wysokości poręczenia. Podobne argumenty przemówiły za uznaniem ważności poręczenia za dług przyszły bez szczegółowego podania górnej granicy odpowiedzialności poręczyciela, gdy poręczenie dotyczyło zobowiązania z umowy zlecającej bankowi kredytowanie sprzedaży ratalnej, w którym o wyborze kredytodawcy i wysokości każdego poręczanego kredytu decydował sam poręczyciel¹⁸. W tym wypadku również ryzyko poręczyciela nie jest nadmierne i nie wymaga dla swej równowagi zastosowania art. 878 § 1 k.c.

W pozostałych przypadkach należy uznać, że poręczenie za dług przyszły jest nieważne, jeśli nastąpiło bez podania górnej granicy odpowiedzialności poręczyciela, oraz wówczas, gdy podanie tej granicy jest niejasne i nie daje jednoznacznych podstaw do ustalenia tej granicy. Określenie granicy odpowiedzialności poręczyciela musi nastąpić w chwili udzielenia poręczenia, a zatem w chwili, gdy dług zachowuje charakter długu przyszłego. Oznaczenie zakresu odpowiedzialności poręczyciela po powstaniu długu głównego nie może konwalidować wcześniej złożonego nieważnego oświadczenia poręczyciela.

Przepis art. 878 § 1 k.c. odnosić się powinien do stosowanych w praktyce poręczeń rodzajowych lub tzw. generalnych, jeśli nie dotyczą wymienionych w treści poręczenia umów o ustalonej wysokości istniejących już zobowiązań dłużnika głównego. Poręczenia rodzajowe dotyczą zobowiązań z oznaczonych typów umów, np. poręczenie za kredyty inwestycyjne w ramach tzw. otwartej linii kredytowej lub udzielane gwarancje dla danego dłużnika w ramach tzw. linii gwarancyjnej. Poręczenia generalne odnoszą się do wszystkich umów zawartych przez danego dłużnika z wierzycielem. Zarówno w odniesieniu do poręczeń generalnych, jak i rodzajowych konieczne jest podanie maksymalnej wysokości poręczenia. W odniesieniu do poręczeń generalnych konieczne jest określenie rodzaju zobowiązań, które są zabezpieczone poręczeniem. Wydaje się zatem, iż poręczenia generalne są dopuszczalne, ale tylko wówczas, gdy są jednocześnie poręczeniami rodzajowymi. Nieważne jest bowiem poręczenie za wszelkie długi przyszłe¹⁹. Poręczenie nie może obejmować wszystkich zobowiązań dłużnika głównego bez podania rodzaju umów, z których mają wynikać zabezpieczone wierzytelności. W treści umowy poręczenia musi być bowiem wskazane zobowiązanie, które poręczyciel zobowiązuje się wykonać na wypadek, gdyby nie zostało ono wypełnione przez dłużnika głównego. Wynika to wprost z definicji poręczenia zawartej w art. 876 § 1 k.c. Oznaczenie to powinno być na tyle wyraźne, by wyłączało wątpliwości co do tego, o jakie zobowiązanie chodzi²⁰.

Kolejną przesłanką dla skutecznego skorzystania z uprawnienia do odwołania poręczenia za dług przyszły jest fakt, by miało charakter bezterminowy. Obec-

¹⁸ Wyrok SN z 24.06.1999 r., III CKN 268/99, OSNC 2000, nr 2, poz. 28.

¹⁹ M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 654.

²⁰ Wyrok SA w Poznaniu z 17.04.1996, I ACr 13/96, Prawo Gospodarcze 1997, nr 2, poz. 56.

nie nie budzi wątpliwości twierdzenie, że poręczenie zarówno za dług istniejący, jak i przyszły może być terminowe lub bezterminowe²¹. Poręczenie jest terminowe, gdy poręczyciel ograniczył czas trwania swojej odpowiedzialności terminem. Termin ten nie musi być oznaczony przez podanie daty; wystarczające jest oznaczenie terminu przez zdarzenie określonego zdarzenia, które jednak z pewnością nastąpi²². Poręczenie jest bezterminowe, gdy poręczyciel nie wskazał w swoim oświadczeniu okresu, na jaki udziela poręczenia i w ciągu którego będzie ponosił odpowiedzialność. Przy poręczeniu terminowym poręczyciel, bez względu na to, jak długo trwa zobowiązanie główne, odpowiada tylko na wypadek, gdy dłużnik w terminie oznaczonym w poręczeniu zobowiązania swego nie wykonał. W przypadku poręczenia bezterminowego treść zobowiązania głównego wyznacza długość trwania zobowiązania poręczyciela²³. Nie oznacza to jednak całkowitej zależności między zobowiązaniem głównym a akcesoryjnym względem niego poręчением. Zgodnie z art. 879 § 2 k.c. czynność prawna dokonana przez dłużnika z wierzycielem po udzieleniu poręczenia nie może zwiększyć zobowiązania poręczyciela. Należy uznać, iż zwiększeniem zobowiązania poręczyciela jest wydłużenie terminu spełnienia świadczenia w stosunku do pierwotnej umowy, we dług której nastąpiło poręczenie.

Uprawnienie do odwołania bezterminowego poręczenia przysługuje, gdy dług ma charakter przyszły w chwili realizacji tego uprawnienia. Stąd konieczne jest ustalenie, z jaką chwilą dochodzi do skutecznego wykonania tego uprawnienia. Nadto, należy ustalić podmiot uprawniony do złożenia oświadczenia o odwołaniu poręczenia oraz ocenić jego charakter, formę i skutki z niego płynące. Regulacja normatywna odwołania poręczenia nie daje jednoznacznych odpowiedzi w tym zakresie. Przepis art. 878 § 2 k.c. stanowi jedynie, iż bezterminowe poręczenie za dług przyszły może być przed powstaniem długu odwołane w każdym czasie. Wynika stąd wniosek, iż poręczenie bezterminowe, ale za dług już powstały jest nieodwołalne na podstawie art. 878 § 2 k.c. Mając na względzie funkcję ochronną komentowanego przepisu, należy go ocenić jako normę bezwzględnie obowiązującą. Strony umowy poręczenia nie mogą zatem wyłączyć uprawnienia poręczyciela do jego odwołania przed powstaniem długu. Skutek ten może jednak zostać osiągnięty, jeśli strony zgodnie postanowią o przekształceniu poręczenia bezterminowego w poręczenie o charakterze terminowym przed powstaniem długu przyszłego. Wówczas poręczyciel nie ma prawa odwołania udzielonego poręczenia.

Należy uznać, iż prawo do odwołania poręczenia przysługuje wyłącznie poręczycielowi²⁴. W tym znaczeniu stanowi jednostronną czynność prawną porę-

²¹ Tak: uchwała SN z 31.01.1986 r., III CZP 69/85, OSNCP 1987, nr 1, poz. 3.

²² *Ibidem*.

²³ M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 655.

²⁴ A. Szpunar, *op. cit.*, s. 77.

czyciela, która *ex lege* wywołuje skutki prawne²⁵. Uprawnienie do odwołania poręczenia nie przysługuje wierzycielowi. Wniosek ten wydaje się naturalny, biorąc pod uwagę fakt, iż odwołać poręczenie może wyłącznie podmiot, który poręczenia udzielił. Wierzyciel może natomiast zwolnić poręczyciela z długu, co jednak dla swej skuteczności wymaga zgody poręczyciela (art. 508 k.c.). W tym zakresie odwołanie poręczenia ma inny charakter, gdyż nie wymaga zgody wierzyciela. Motywem legislacyjnym tego rozwiązania było zachowanie równowagi stron stosunku prawnego. Równowaga ta sprowadza się po pierwsze do ochrony sytuacji prawnej poręczyciela – by zbyt długo nie pozostawał on w niepewności, czy i w jakim zakresie powstanie dług główny²⁶. Po drugie – nie ma w tym wypadku argumentów przemawiających za ochroną prawną wierzyciela skoro sam dług jeszcze nie powstał. Co do zasady, można twierdzić, iż wskutek złożenia oświadczenia o odwołaniu poręczenia za dług przyszły, sytuacja prawna wierzyciela będzie neutralna. Brak jest bowiem wierzytelności, której realnym zabezpieczeniem miało być poręczenie. Stanowisko to może jednak okazać się iluzoryczne w przypadkach, gdy powstanie długu jest pewne, lecz odległe w czasie. Może mieć to miejsce w umowach, z których wynika zobowiązanie banku do udzielenia gwarancji bankowych w przyszłości (np. w ramach tzw. otwartej linii gwarancyjnej). Dopóki gwarancja nie zostanie udzielona, nie powstanie dług podlegający zabezpieczeniu. Jeśli przy zawarciu umowy „o otwarcie linii gwarancyjnej” bank przyjął zabezpieczenie jej wykonania w postaci poręczenia o charakterze bezterminowym, musi liczyć się z tym, iż dopóki nie powstanie dług, poręczyciel może skutecznie skorzystać z uprawnienia do odwołania poręczenia. W podanym znaczeniu odwołanie poręczenia nie stawia wierzyciela w neutralnej pozycji. Stąd konieczna jest ochrona wierzyciela przed takim działaniem poręczyciela. Jak wyżej podkreślono, nie jest możliwe umowne wyłączenie uprawnienia do odwołania poręczenia. Stąd ochrona ta powinna znajdować się w tym wypadku nie w samej umowie poręczenia, lecz umowie głównej, np. przez zamieszczenie klauzuli, iż bank może odmówić udzielenia gwarancji bankowej w przypadku odwołania poręczenia lub zmiany jego zakresu. W tym znaczeniu uwydatnia się szczególna cecha form zabezpieczeń wierzytelności polegająca na tym, iż stosunki te kreuja świadczenia o charakterze ciągłym. Ich sens sprowadza się bowiem do udzielenia zabezpieczenia wykonania innego zobowiązania. Dla wierzyciela zabezpieczonego ma znaczenie nie tylko fakt, iż może w majątku dłużnika udzielającego zabezpieczenie poszukiwać zaspokojenia. Bardzo ważnym aspektem zawarcia umowy zabezpieczającej, w tym umowy poręczenia, jest fakt, iż umowy te zostały zawarte i trwają, dopóty dłużnik główny nie wykona swojego zobowiązania. Świadczenie poręczyciela polega w tym wypadku na pozostawaniu w stałej gotowości w stosunku do wierzyciela do spełnienia świadczenia, za którego wykonanie po-

²⁵ M. Bączyk, *op. cit.*, s. 84.

²⁶ A. Szpunar, *op. cit.*, s. 77.

ręczył²⁷. Zatem nawet wówczas, gdy dłużnik główny należycie wykonał swoje zobowiązanie i nie było podstaw do korzystania z zabezpieczenia w postaci poręczenia, należy uznać, iż poręczenie zrealizowało swoją zabezpieczającą funkcję. Przez cały czas trwania zobowiązania głównego dawało wierzycielowi pewność dodatkowego zaspokojenia i wzmacniało wykonanie jego umowy. Odnosząc powyższe uwagi do bezterminowego poręczenia za dług przyszły, należy przyjąć, iż z uwagi na istniejące uprawnienie do jego odwołania, pozbawione jest ono tych cech. Nie daje bowiem wierzycielowi pewności, iż poręczenie w ogóle się utrzyma, z drugiej strony poręczyciel nie musi pozostawać w gotowości do świadczenia, skoro w każdej chwili może złożyć oświadczenie o odwołaniu.

W przedmiocie złożenia oświadczenia o odwołaniu poręczenia poręczyciel ma dużą dowolność. Swoboda ta wynika przede wszystkim z tego, iż nie wymaga ona zgody ani wierzyciela, ani ewentualnego dłużnika z zobowiązania głównego. Dalej, odwołanie nie wymaga żadnego uzasadnienia i może być dokonane w każdym czasie przed powstaniem długu. Poręczyciel nie musi podawać przyczyn, dla czego zdecydował się odwołać wcześniej udzielone poręczenie. W tym zakresie odwołanie podobne jest do wypowiedzenia umowy z zachowaniem umownych lub ustawowych terminów wypowiedzenia, w której nie jest wymagane podanie powodu wypowiedzenia. Brak podania motywów nie jest konieczny, gdy oświadczenia te traktowane są jako naturalny sposób jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych²⁸. W przypadku jednak poręczenia za dług przyszły możliwe jest skorzystanie z odwołania w każdym czasie, dopóki nie powstanie dług. Nie jest zatem konieczne zachowanie jakiegokolwiek terminu dla uprzedzenia wierzyciela o zamiarze odwołania czy też dokonanie jakichkolwiek innych czynności. Należy podkreślić, iż uzależnienie w umowie odwołania poręczenia za dług przyszły od podania przyczyn, zachowania terminu lub innych warunków jest niedopuszczalne i skutkuje oceną tych postanowień umownych na gruncie art. 58 k.c.

Swoboda poręczyciela wyraża się również w tym, iż poręczyciel jednostronnie może zdecydować także o tym, czy chce odwołać poręczenie w całości czy w części. Wprawdzie o częściowym odwołaniu poręczenia za dług przyszły nie stanowi wyraźnie art. 878 k.c., jednak należy uznać, że jest ono dopuszczalne. Reguły wnioskowania z większego na mniejsze nakazują przyjąć, że skoro poręczyciel może mocą jednostronnego oświadczenia woli pozbawić wierzyciela poręczenia w całości, to tym bardziej może ograniczyć jego zakres, np. przy poręczeniu rodzajowym wyłączyć niektóre rodzaje umów lub przy poręczeniu za wykonanie zobowiązania wynikającego z jednej umowy ograniczyć wysokość podanej pierwotnie w poręczeniu maksymalnej kwoty. W tym wypadku koniecz-

²⁷ G. Tracz, *Sposoby jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych*, Warszawa 2007, s. 63.

²⁸ Termin „jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych” proponuje G. Tracz jako zbiorczą nazwę dla oświadczeń o wypowiedzeniu, odstąpieniu i odwołaniu dla poszczególnych stosunków zobowiązaniowych. Więcej: *ibidem*.

ne jest dokładne sprecyzowanie zmiany zakresu poręczenia albo przez wyraźne zaznaczenie zmiany w oświadczeniu o odwołaniu części poręczenia lub przez dokonanie zmian w pierwotnym oświadczeniu o poręczeniu na przykład przez sporządzenie stosownego aneksu.

Oświadczenie o odwołaniu poręczenia należy złożyć wobec drugiej strony umowy, tj. wierzyciela. Wykonanie uprawnienia stanowi czynność prawną, dlatego należy stosować do niego przepisy dotyczące składania oświadczeń woli. Jak wyżej podkreślono, oświadczenie to powinno być złożone wobec drugiej strony stosunku zobowiązaniowego, tj. wierzyciela, wobec którego udzielono poręczenia. Staje się ono skuteczne z chwilą, gdy doszło do wierzyciela w taki sposób, by mógł zapoznać się z jego treścią (art. 61 k.c.)²⁹. Jeśli więc odwołanie poręczenia dojdzie do wierzyciela po powstaniu długu, nie będzie miało znaczenia dla bytu prawnego poręczenia, gdyż wskutek przekształcenia długu w dług istniejący poręczenie stanie się poręczeniem o nieodwołalnym charakterze. Oświadczenie woli złożone w wykonaniu uprawnienia kształtującego nie może być następnie odwołane bez zgody drugiej strony zobowiązania³⁰. Nawet jeśli w tym przypadku uznamy, że cofnięcie oświadczenia o odwołaniu poręczenia jest działaniem podjętym wyłącznie w interesie wierzyciela, nie zezwala to na przyjęcie odmiennego stanowiska. Wynika to z zasad składania oświadczeń woli drugiej stronie (art. 61 zd. 2 k.c.). Nadto, zakaz swobodnego decydowania o cofnięciu wykonanego uprawnienia kształtującego wynika z samego jego charakteru. Jego wykonanie powoduje zawsze określoną zmianę w stosunku zobowiązaniowym, a jednocześnie wykonane uprawnienie przestaje istnieć. Uprawniony nie ma już więc kompetencji do kolejnego jednostronnego ukształtowania stosunku prawnego przez przywrócenie mu takiej treści, jaką miał wcześniej³¹. W tym znaczeniu skorzystanie z uprawnienia do odwołania poręczenia ma charakter jednorazowy. W przypadku odwołania częściowego poręczyciel ma przed powstaniem długu nadal swobodę co do odwołania poręczenia w całości. Możliwa jest więc sytuacja, w której poręczyciel przed powstaniem długu częściowo odwoła poręczenie, zmniejszając jego zakres, a następnie wciąż przed powstaniem długu doprowadzi do zupełnego zniesienia stosunku prawnego poręczenia przez odwołanie całkowite. Działania poręczyciela podjęte po odwołaniu częściowym w drugą stronę, tj. zmierzające do zwiększenia zakresu poręczenia do poziomu pierwotnie ustalonego nie są możliwe bez zgody wierzyciela. Uprawnienie do odwołania poręczenia może skutkować wyłącznie całkowitym zniesieniem poręczenia lub zmniejszeniem jego rozmiaru (odwołanie częściowe). Nie może być utożsamiane z uprawnieniem do innej ingerencji w stosunek zobowiązaniowy przez swobodną

²⁹ A. Szpunar, *op. cit.*, s. 77–78.

³⁰ P. Machnikowski, *Uprawnienia kształtujące w zobowiązaniowych stosunkach prawnych*, [w:] *O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych. Księga pamiątkowa ku czci prof. Alfreda Kleina*, red. E. Gniewek, Kraków 2000, s. 271.

³¹ *Ibidem*.

zmianę jego treści, np. zmianę rodzaju zobowiązania, za które pierwotnie udzielono poręczenia. Zwrot „odwołanie poręczenia” może być tylko tak właściwie rozumiany. W tym zakresie warto wysunąć postulat zmiany art. 878 § 2 k.c. przez wyraźne zezwolenie na odwołanie częściowe poręczenia, jak to czyni ustawodawca, wprowadzając uprawnienie do częściowego odstąpienia od umowy wzajemnej.

Sporna jest forma wymagana do odwołania poręczenia za dług przyszły. Wyrażono pogląd, iż wobec odwołania poręczenia za dług przyszły nie obowiązuje żadna forma³². Za słuszny trzeba jednak uznać pogląd odmienny, zgodnie z którym należy w tym wypadku stosować art. 77 § 2 k.c., który wymaga dla oświadczenia o wypowiedzeniu lub odstąpieniu od umowy zawartej na piśmie zachowania formy pisemnej *ad probationem*. Przepis ten wyraźnie nie stanowi o uprawnieniu do odwołania umowy, lecz o formie dla wypowiedzenia i odstąpienia od umowy. Odwołanie należy umieścić w tej samej kategorii instytucji prawnych jak wypowiedzenie czy odstąpienie, o czym dalej. Dlatego stosowanie w tym przypadku art. 77 § 2 k.c. należy uznać za uzasadnione.

Warto również zastanowić się, czy odwołanie częściowe poręczenia za dług przyszły nie stanowi zmiany pierwotnej umowy poręczenia. Przy przyjęciu takiego wniosku konieczne będzie stosowanie art. 77 § 1 k.c., zgodnie z którym uzupełnienie lub zmiana umowy wymaga takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Dla oświadczenia poręczyciela ustawa wymaga formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 876 § 2 k.c.). Można zasadnie przyjąć, że odwołanie poręczenia w zakresie swoich skutków jest zmianą umowy poręczenia, co oznacza konieczność zachowania dla oświadczenia o odwołaniu częściowym formy pisemnej *ad solemnitatem*.

Dokonując analizy oświadczenia o odwołaniu bezterminowego poręczenia za dług przyszły, należy ocenić jego charakter oraz skutki, jakie wywołuje wobec powstałego pierwotnie stosunku zobowiązaniowego poręczenia. Jednocześnie przyjmuje się, iż prawo do odwołania poręczenia należy umieścić w kategorii uprawnień kształtujących³³. Poręczyciel przez skorzystanie z uprawnienia do odwołania poręczenia ma możliwość jednostronnego kształtowania stosunku prawnego. Uprawnienie to stanowi rodzaj pochodnej sytuacji prawnej określanej jako kompetencja. Polega ono na tym, że określony podmiot może przez swą jednostronną czynność prawną ustanowić, zmienić (skonkretyzować), uchylić, zaktualizować lub zdeaktualizować obowiązki prawne innego podmiotu, a przeważnie jednocześnie i swoje obowiązki³⁴. W wypadku uprawnienia do odwołania poręczenia należy uznać, że nie dezaktualizuje ono obowiązków prawnych innego

³² L. Stecki, *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1980, s. 790.

³³ A. Szpunar, *op. cit.*, s. 77; M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 655; Z. Radwański, *op. cit.*, s. 41.

³⁴ P. Machnikowski, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 5: *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. E. Łętowska, Warszawa 2006, s. 146.

podmiotu, lecz wyłącznie poręczyciela. Wpływa jednocześnie na sytuację prawną wierzyciela, pozbawiając go zabezpieczenia przez zniesienie stosunku prawnego poręczenia³⁵. Jeśli odwołanie poręczenia ma charakter częściowy, skorzystanie przez poręczyciela z tego uprawnienia skutkować będzie zmianą jego treści. W tym znaczeniu wykonanie uprawnienia do odwołania poręczenia ustawa przyznaje w interesie samego uprawnionego, tj. poręczyciela.

Powstanie uprawnienia do odwołania poręczenia nie jest uzależnione od zaistnienia szczególnych przesłanek związanych z zachowaniem stron umowy. Wynika ono z ustawy, ilekroć poręczenie ma charakter opisany w art. 878 k.c. Ustawowo jest też regulowany „termin końcowy” skorzystania z tego uprawnienia przez zajście określonego zdarzenia³⁶. Jest on immanentnie związany z charakterem udzielonego poręczenia oraz długu głównego. Jeśli poręczenie straci ustawowe cechy, z którymi wiąże się prawo odwołania, uprawnienie to wygasa. Stanie się tak w przypadku przekształcenia poręczenia bezterminowego w poręczenie terminowe oraz gdy poręczenie za dług przyszły stanie się poręczeniem za dług już istniejący. Uprawnienie do skorzystania z odwołania poręczenia wygaśnie również wraz z jego wykonaniem. Jak już jednak zaznaczono, skutek taki nastąpi wyłącznie wówczas, gdy poręczyciel dokona odwołania poręczenia w całości. Jeśli poręczyciel odwołał poręczenie w części, nadal uprawnienie kształtujące mu przysługuje w zakresie dalszych ograniczeń zakresu poręczenia lub całkowitego jego zniesienia dopóki, dopóty dług ma charakter długu przyszłego.

Omawiając kwestię charakteru prawnego odwołania bezterminowego poręczenia za dług przyszły, nie sposób pominąć porównania z innymi sposobami zniesienia stosunków prawnych takimi jak wypowiedzenie czy odstąpienie. Każdy z tych sposobów odnosi skutek w postaci zniesienia stosunku prawnego i ta cecha jest niewątpliwie im wspólna. W literaturze przedmiotu uprawnienie poręczyciela do odwołania bezterminowego poręczenia za dług przyszły umieszcza się w grupie uprawnień pozwalających jednej stronie umownego stosunku zobowiązaniowego na jego zniesienie obok takich uprawnień, jak: odstąpienie od umowy, wypowiedzenie umowy, uprawnienie darczyńcy i jego spadkobierców do odwołania darowizny, uprawnienie do potrącenia wierzytelności oraz uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych złożonego oświadczenia woli pod wpływem błędu lub groźby³⁷. Podkreśla się jednak, iż istnieje zasadnicza różnica między odstąpieniem, wypowiedzeniem i odwołaniem z jednej strony a pozostałymi instytucjami z drugiej. Tylko trzy pierwsze z nich, tj. uprawnienia polegające na wypowiedzeniu, odstąpieniu i odwołaniu pozwalają jednostronnie zrezygnować z wcześniej prawidłowo zawartej umowy³⁸.

³⁵ *Ibidem*, s. 150.

³⁶ P. Machnikowski, *Uprawnienia kształtujące...*, s. 254.

³⁷ *Idem*, *System...*, s. 149–150.

³⁸ G. Tracz, *op. cit.*, s. 17–18.

Powszechnie są uprawnienia do wypowiedzenia i odstąpienia od umowy zastrzeżone dla różnych typów umów. Natomiast uprawnienie do odwołania umowy występuje tylko w przypadku bezterminowego poręczenia za dług przyszły oraz w przypadku darowizny. Słusznie postawiono pytanie, czy uprawnienie do odwołania poręczenia stanowi osobną kategorię „jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych”, czy też jest jedynie terminologicznie inaczej określanym rodzajem wypowiedzenia lub odstąpienia od stosunku zobowiązaniowego³⁹. W odpowiedzi na powyższe wyrażono pogląd, iż odwołanie poręczenia uregulowane w art. 878 § 2 k.c. nie jest szczególnym uprawnieniem do jednostronnej rezygnacji z zobowiązań umownych, lecz stanowi wypowiedzenie stosunku zobowiązaniowego poręczenia⁴⁰. Argumentem przemawiającym za tak postawioną tezą jest, że odwołanie poręczenia ma wiele cech wspólnych zarówno z wypowiedzeniem, jak i z odstąpieniem z wyjątkiem jednej, która zbliża odwołanie poręczenia do wypowiedzenia. Do cech wspólnych należą: ingerencja w stosunek zobowiązaniowy, a nie w sam fakt zawarcia umowy, cel w postaci zniesienia stosunku zobowiązaniowego oraz wywołanie skutków na przeszłość. Różnica natomiast polega na tym, że odwołanie poręczenia nie jest związane ze zwrotem świadczonych przez strony, lub tylko przez poręczyciela, świadczeń. A to jest cechą odstąpienia od umowy. Zatem odwołanie poręczenia, według prezentowanego poglądu, ma taki sam cel jak wypowiedzenie, które sprowadza się do takiego ukształtowania praw i obowiązków stron stosunku, aby ich wykonanie doprowadziło do jego wygaśnięcia bez konieczności korekty spełnionych już w całości lub w części świadczeń⁴¹.

Wobec zaprezentowanego poglądu warto podnieść kilka uwag krytycznych a związanych głównie z istotą i charakterem stosunku poręczenia. Według powszechnie przyjętego poglądu poręczenie stanowi umowę konsensualną, kausalną, akcesoryjną względem zobowiązania głównego, w której zobowiązanie poręczyciela nie ma charakteru subsydiarnego⁴². Umowa poręczenia może być odpłatna lub nieodpłatna. Przy odpłatności poręczenia należy odróżnić sytuacje, gdy z tytułu jego udzielenia wynagrodzenie płaci wierzyciel jako strona umowy poręczenia oraz gdy za udzielenie poręczenia płaci dłużnik, dla którego długu zabezpieczenie jest udzielane. Tylko w pierwszym przypadku mamy do czynienia z odpłatnością poręczenia, tj. gdy wynagrodzenie jest świadczone przez wierzyciela na rzecz poręczyciela jako drugiej strony umowy. W drugim przypadku fakt istnienia wynagrodzenia dla oceny praw i obowiązków stron umowy poręczenia jest obojętny⁴³. Należy przyjąć, iż kwestia odpłatności poręczenia pozostawio-

³⁹ *Ibidem*, s. 100–102.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 102.

⁴¹ *Ibidem*, s. 101–102.

⁴² M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 646–647; A. Szpunar, *op. cit.*, s. 31–35.

⁴³ J. Mojak, [w:] E. Niezbecka, A. Jakubecki, J. Mojak, *Prawne zabezpieczenie wierzytelności bankowych*, Kraków 2000, s. 114.

na została woli stron. Nie stanowi zatem elementu przedmiotowo istotnego dla umowy poręczenia. Nawet jednak jeśli strony umowy poręczenia przewidziały wynagrodzenie za jego udzielenie, umowa poręczenia nie będzie miała charakteru umowy wzajemnej. Wynagrodzenie nie stanowi ekwiwalentu w rozumieniu art. 487 § 2 k.c. za zaciągnięcie zobowiązania czy też za pozostawanie w gotowości do spełnienia świadczenia oraz ponoszenia ryzyka związanego z niewykonaniem zobowiązania przez dłużnika głównego⁴⁴. Tym bardziej nie może ono stanowić ekwiwalentu za wykonanie zobowiązania przez poręczyciela, jeśli dłużnik zobowiązania swego nie spełnił.

Należy podkreślić, iż w obrocie bankowym za udzielenie poręczenia na podstawie art. 80 pr. bank. banki zawsze pobierają wynagrodzenie. Zlecenie udzielenia poręczenia może pochodzić od osoby, której zobowiązanie ma zostać zabezpieczone przez poręczenie. Nie istnieją jednak żadne przeszkody, by takie zlecenie pochodziło od innej osoby lub osób⁴⁵. Prowizję za udzielenie poręczenia może więc płacić wierzyciel, na rzecz którego udzielane jest poręczenie i sytuacje takie zdarzają się w praktyce. Jeśli nadto przyjmiemy pogląd, zgodnie z którym potwierdzenie przez bank zobowiązań wynikających z poręczenia udzielonego przez inny bank (art. 83 ust. 2 pr.bank.) stanowi poręczenie⁴⁶, wówczas będzie miało ono co do zasady odpłatny charakter, gdyż w tym wypadku za potwierdzenie poręczenia opłatę ponosi bank udzielający pierwotnego poręczenia. Obrót bankowy potwierdza, iż nie można marginalizować odpłatności poręczenia, gdyż w przedstawionych relacjach poręczenie nabiera takiego charakteru. Umowa poręczenia, która ma charakter odpłatny, nie jest jednak umową wzajemną. W tym wypadku staje się umową dwustronnie zobowiązującą⁴⁷.

Mając na uwadze, iż umowa poręczenia nigdy nie będzie miała charakteru umowy wzajemnej, należy uznać, iż wobec niej nie mogą mieć zastosowania przepisy o odstąpieniu od umów wzajemnych przyznanych stronom jako ich prawo wynikające wprost z ustawy (art. 491–495 k.c.). Poręczenie nie nabierze bowiem charakteru umowy wzajemnej nawet wówczas, gdy zgodnie z umową wierzyciel jest zobowiązany do zapłaty poręczycielowi wynagrodzenia z tytułu udzielenia poręczenia. Zgodnie z przepisami regulującymi ustawowe prawo odstąpienia może mieć ono zastosowanie wyłącznie do umów wzajemnych⁴⁸. Nadto, ustawowe prawo do odstąpienia zostało ukształtowane jako sankcja z tytułu naruszenia zobowiązania w postaci zwłoki i niemożliwości świadczenia. W pozostałym zakresie ustawowe prawo odstąpienia zostało przewidziane dla poszczególnych typów umów, stanowiąc co do zasady uprawnienie strony umowy na wypadek niewy-

⁴⁴ Z. Radwański, *op. cit.*, s. 10.

⁴⁵ L. Mazur, *Prawo bankowe. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 391; J. Pisuliński, [w:] *Prawo bankowe. Komentarz*, red. E. Fojcik-Mastalska, Warszawa 2002, s. 264.

⁴⁶ Pogląd taki prezentuje: J. Pisuliński, *op. cit.*, s. 298 i n.

⁴⁷ M. Sychowicz, *op. cit.*, s. 647.

⁴⁸ G. Tracz, *op. cit.*, s. 269.

konania lub nienależytego wykonania umowy przez drugą stronę (art. 552, 586 § 2, 637, 640, 656 k.c.). Można więc zasadnie twierdzić, iż funkcją ustawowego prawa odstąpienia jest prawo do rezygnacji z dalszego trwania stosunku zobowiązaniowego z uwagi na naruszenie obowiązków przez drugą stronę umowy. Wobec tego, za uprawnione należy uznać twierdzenie, iż odwołanie bezterminowego poręczenia za dług przyszły nie mieści się w kategorii odstąpienia ani ze względu na funkcję, ani ewentualne zastosowanie. Wydaje się, że nie jest właściwe upatrywanie braku związku pomiędzy odwołaniem a odstąpieniem tylko i wyłącznie w zakresie skutków, jakie wykonanie tych uprawnień wywoła. Celem odstąpienia jest zwrot wzajemnie świadczonych przez strony świadczeń. W przypadku skorzystania z ustawowego prawa odstąpienia powstaje tzw. stosunek zwrotu, który nie różni się od innych stosunków zobowiązaniowych⁴⁹. To na jego podstawie, a nie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu, dłużnik ma zwrócić wierzycielowi wszystko, co od niego otrzymał⁵⁰. Trudno odnieść zasady wzajemnego rozliczania stron wobec poręczenia, skoro nie ma ona charakteru wzajemnego. Nawet jeśli poręczenie jest umową dwustronnie zobowiązującą z oznaczonym świadczeniem wierzyciela w postaci zapłaty wynagrodzenia (prowizji) na rzecz poręczyciela, nie można przyjąć, iż zasady zwrotu świadczeń będą miały tu automatyczne zastosowanie. Zwrotu świadczenia wierzyciela w postaci wynagrodzenia nie można jednak wykluczyć.

Nadto, odstąpienie znosi stosunek prawny z mocą wsteczną, powodując powrót do stanu, jaki istniał przed zawarciem umowy (skutek *ex tunc*). W odniesieniu do odwołania poręczenia skutek ten nie jest już jednak tak oczywisty. Skoro świadczenie poręczyciela miało charakter ciągły i polegało na zabezpieczeniu przyszłego zobowiązania, to trzeba przyjąć, iż było należycie spełniane do czasu skutecznego odwołania, gdyż z jednej strony dawało wierzycielowi uzasadnione przekonanie o istnieniu zabezpieczenia, po drugie nakazywało poręczycielowi pozostawanie w gotowości do spełnienia świadczenia z umowy głównej. Fakt, iż w tym wypadku cechą poręczenia jest poręczenie za dług przyszły, nie przekreśla charakteru świadczenia, które w tym wypadku było świadczone i miało charakter ciągły. W odniesieniu do tego rodzaju świadczenia trudno jest zatem zasadnie twierdzić, iż wskutek odwołania poręczenia winien nastąpić jego zwrot, gdyż z istoty i charakteru takiego świadczenia nie jest to możliwe. W przypadku poręczenia o charakterze jednostronnie zobowiązującym nie może być mowy o zwrocie świadczeń w ogóle, gdyż brak jest w tej sytuacji świadczenia wierzyciela na rzecz poręczyciela.

Podobne uwagi należy podnieść wobec umownego prawa odstąpienia (art. 395 k.c.). Wprawdzie uznaje się, iż umowne prawo odstąpienia może być

⁴⁹ A. Klein, *Ustawowe prawo odstąpienia*, Wrocław 1964, s. 174.

⁵⁰ J. Dąbrowa, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, red. Z. Radwański, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 825.

zastrzeżone również w umowach jednostronnie zobowiązujących, a nie tylko wzajemnych⁵¹. Zatem na zasadzie swobody umów mogłoby mieć również zastosowanie wobec bezterminowego poręczenia za dług przyszły. Natomiast sporne jest, czy możliwe jest zastrzeżenie umownego prawa odstąpienia w stosunkach prawnych o charakterze ciągłym, do których zaliczane jest poręczenie⁵². Przyjmując nawet dopuszczalność umownego prawa odstąpienia wobec stosunków prawnych o tym charakterze, należy się zastanowić, czy konstrukcja ta jest możliwa w odniesieniu do bezterminowego poręczenia za dług przyszły. Wydaje się, iż będzie to dopuszczalne tylko wówczas, gdy zastrzeżenie z art. 395 k.c. nie będzie prowadziło do obejścia bezwzględnie obowiązującego przepisu art. 878 § 2 k.c., który stanowi, że poręczenie to może być odwołane w każdym czasie. Przepis art. 395 § 1 k.c. wymaga, by treść umownego prawa odstąpienia zawierała oznaczenie terminu, w czasie którego będzie możliwe wykonanie tego prawa. Skorzystanie z umownego prawa odstąpienia nie może być jednak związane z naruszeniem obowiązków przez drugą stronę umowy. W tym wypadku umowne prawo odstąpienia jest zbliżone do prawa odwołania poręczenia, gdyż może nastąpić bez podania przyczyn i stanowi element niepewności co do trwałości powstałego stosunku zobowiązaniowego. Jeśli umowne prawo odstąpienia zostało zastrzeżone w ten sposób, iż wyłącza lub ogranicza prawo poręczyciela do odwołania poręczenia na gruncie art. 878 § 2 k.c., np. poprzez wprowadzenie innego terminu do odstąpienia niż termin powstania długu, to jest ono niedopuszczalne. Wydaje się jednak, iż wprowadzenie do tego rodzaju umowy alternatywnego wobec odwołania sposobu zniesienia stosunku zobowiązaniowego jest bezprzedmiotowe. Co do czasu realizacji uprawnienia oraz zamierzonych skutków uprawnienia te niczym nie będą się różnić. Z uwagi na fakt, iż przy poręczeniu często brak będzie jakichkolwiek świadczeń do zwrotu, stosowanie art. 395 § 2 k.c. nie będzie konieczne ani nawet możliwe. Odstąpienie stanowić będzie jedynie inaczej nazwaną formę uprawnienia określonego w art. 878 § 2 k.c. W tym względzie próby wprowadzania do omawianej umowy poręczenia umownego prawa odstąpienia nie mają większego praktycznego znaczenia.

Analizując dalej prezentowany pogląd, iż odwołanie poręczenia stanowi w istocie wypowiedzenie stosunku zobowiązaniowego poręczenia⁵³, należy również poddać krytyce. Pogląd ten opiera się na twierdzeniu, iż odwołanie poręczenia ma taki sam cel jak wypowiedzenie. Cel ten sprowadza się do takiego

⁵¹ Z. Radwański, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, red. Z. Radwański..., s. 465; W. Popiołek, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2003, s. 1000.

⁵² A. Klein, *Problem jednostronnego kształtowania czasu trwania zobowiązaniowego stosunku prawnego o charakterze ciągłym. Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego*, Kraków 1994, s. 163; Z. Woźniak, *Wpływ zastrzeżenia umownego prawa odstąpienia na sferę stosunku obligacyjnego*, [w:] *O źródłach i elementach stosunków cywilnoprawnych. Księga pamiątkowa ku czci prof. Alfreda Kleina*, red. E. Gniewek, Kraków 2000, s. 386–389.

⁵³ G. Tracz, *op. cit.*, s. 102.

ukształtowania praw i obowiązków stron stosunku, aby ich wykonanie doprowadziło do jego wygaśnięcia bez konieczności korekty spełnionych już w całości lub w części świadczeń⁵⁴.

Przede wszystkim należy podkreślić, iż wypowiedzenie jest charakterystycznym instrumentem rozwiązania umów kreujących zobowiązania długoterminowe o charakterze trwałym. Odwołanie poręczenia bliższe jest wypowiedzeniu, jeśli poręczenie ma charakter jednostronnie zobowiązujący. Nie ma potrzeby zastosowania rozliczeń stron w postaci zwrotu świadczeń z uwagi na fakt, iż brak jest świadczenia wierzyciela, natomiast świadczenie poręczyciela ze swojej istoty nie podlega zwrotowi. Powyższe twierdzenie nie jest jednak już jednoznaczne, gdy bezterminowe poręczenie za dług przyszły będzie miało charakter odpłatny. W przypadku, gdy wierzyciel otrzymał od poręczyciela poręczenie za wynagrodzeniem, a następnie doszło do odwołania poręczenia, nie można wykluczyć przypadku, iż zgodnie z umową poręczenia dojdzie do „korekty” świadczenia wierzyciela. Wydaje się, iż taka treść umowy jest dopuszczalna i zasadna w świetle celu i podstawy wypłaty wynagrodzenia, którego wysokość miała być adekwatna wobec poręczenia utrzymującego się przez cały czas trwania zobowiązania głównego. Wskutek odwołania poręczenia przed powstaniem długu odpadła podstawa wynagrodzenia i za dopuszczalną należy uznać treść umowy poręczenia, w której strony postanawiają o zwrocie części wynagrodzenia, np. uznając, iż w takim wypadku wynagrodzenie należy się proporcjonalnie do czasu, w którym było ono zapewnione. Nadto, nie można również wykluczyć takich postanowień, zgodnie z którymi strony ustalą, iż wynagrodzenie podlega zwrotowi w całości na wypadek odwołania poręczenia przed powstaniem długu. Wydaje się, że taka treść umowy poręczenia jest dopuszczalna, a jej konstrukcja nie jest sprzeczna z naturą stosunku zobowiązaniowego poręczenia. Wręcz przeciwnie, zwrot wynagrodzenia w przypadku odwołania poręczenia wydaje się zasadny z uwagi na brak podstawy do jego wypłaty, tj. z powodu braku świadczenia po drugiej stronie. Jeśli więc w ramach omawianej umowy poręczenia dochodzi do odwołania poręczenia, a następnie do zwrotu części lub całości wynagrodzenia nie można przyjąć, iż odwołanie poręczenia stanowi jedną z postaci wypowiedzenia umowy. Powyższe wynika z faktu, iż rozwiązanie za pomocą wypowiedzenia trwałego stosunku zobowiązaniowego wywiera skutki jedynie na przyszłość. Wobec tego nie może zniweczyć już spełnionych świadczeń w ramach tego stosunku⁵⁵. W przypadku wypowiedzenia korekta spełnionych świadczeń nie jest już możliwa. Spełnione świadczenie wierzyciela z umowy poręczenia nie może być zwrócone. Nie wydaje się jednak zasadne, by zakaz zwrotu w tym wypadku mógł być uzasadniony i to w oparciu o charakter i cel wypowiedzenia. W tym bowiem przypadku odwołaniu bezterminowego poręczenia za dług przyszły nie powinno nadawać się cech wypowiedzenia. Ograniczyłyby to swobodę stron w kształtowaniu treści stosunku zobowiązaniowego.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Wyrok SA w Poznaniu z 29.11.2005 r., I ACa 1026/05, OSA 2006, nr 12, poz. 41.

Dokonując analizy uprawnienia do odwołania poręczenia w kontekście przepisów o wypowiedzeniu można przyjąć – tak jak w przypadku odstąpienia – jedynie konwencję porównania z przepisami ogólnymi zakresie wypowiedzenia. Wszelkie przepisy dotyczące wypowiedzenia zawarte w poszczególnych typach umów nie mogą mieć zastosowania do poręczenia, gdyż mają autonomiczny względem niego charakter. Nadto, odwołanie poręczenia może być w swojej funkcji podobne wyłącznie do wypowiedzenia, które może być zastosowane w każdym czasie bez podania przyczyny, a nie jako skutek naruszenia umowy (art. 673, 688, 704 k.c.).

Odwołanie poręczenia wykazuje najwięcej podobieństw do wypowiedzenia, o którym mowa w art. 365¹ k.c. Zgodnie z powołanym przepisem zobowiązanie bezterminowe o charakterze ciągłym wygasa po wypowiedzeniu przez dłużnika lub wierzyciela z zachowaniem terminów umownych, ustawowych lub zwyczajowych, w razie braku takich terminów niezwłocznie po wypowiedzeniu. W odniesieniu do odwołania poręczenia o jakichkolwiek terminach wypowiedzenia nie może być mowy, gdyż oświadczenie o odstąpieniu może być złożone w każdym czasie i staje się skuteczne z chwilą złożenia go drugiej stronie w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią. Wprowadzenie w umowie poręczenia terminu do odwołania równoważnemu w skutkach z terminem wypowiedzenia byłoby sprzeczne z bezwzględnie obowiązującym art. 878 k.c. W razie uznania jego dopuszczalności mogłoby doprowadzić w swoich skutkach do zniweczenia celu tego uprawnienia, jakim jest jednostronne zwolnienie się poręczyciela z zobowiązania przed powstaniem długu, za który poręczył. Bieg terminu wypowiedzenia poręczenia mógłby skłonić wierzyciela do działań, które w konsekwencji doprowadziłyby do przekształcenia długu przyszłego w dług istniejący (jeśli wierzyciel miałby wpływ na tę okoliczność), co z kolei skutkowałoby niedopuszczalnością odwołania poręczenia, skoro dług powstał przed upływem terminu. W tym wypadku wypowiedzenie poręczenia należałoby uznać za niebyłe. Z tych względów odwołanie poręczenia nie może być uznane za wypowiedzenie z zachowaniem jakichkolwiek terminów.

Odnosząc się natomiast do wypowiedzenia bez zachowania terminów wypowiedzenia na gruncie art. 365¹ k.c., należy podnieść następujące uwagi. Celem wprowadzenia do kodeksu cywilnego art. 365¹ k.c., był fakt, iż zobowiązania trwałe (ciągłe) nie mogą stwarzać stanu permanentnego związania stron, a wobec tego, nawet w tych wypadkach, kiedy nie jest przewidziany termin zakończenia tych stosunków, musi istnieć prawny mechanizm prowadzący do jego wygaśnięcia⁵⁶. Cel oraz funkcja każdorazowego wypowiedzenia bezterminowych stosunków zobowiązaniowych wynikają z zasady, że nikt nie może być związany węzłem obligacyjnym wiecześnie. Takie związanie naruszałoby

⁵⁶ M. Safjan, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 2003, s. 752–753.

bowiem wolność jednostki, stanowiłoby również naruszenie zasady autonomii woli stron⁵⁷. Należy zauważyć, iż bezterminowe poręczenie za dług przyszły nie zawsze ma charakter zobowiązania, którego dotyczy norma art. 365¹ k.c. Nie zawsze bowiem będzie wiązać poręczyciela wierzyciela. Poręczyciel związany jest bezterminowym poręczeniem, lecz jego obowiązki są akcesoryjne względem długu głównego, którego określenie znajduje się w treści umowy poręczenia. W bezterminowym poręczeniu za dług przyszły możliwe jest takie określenie rodzaju długu głównego, że możliwe jest ustalenie ewentualnej daty końcowej trwania stosunku poręczenia za dług przyszły. Dzieje się tak w przypadku długu z umowy zobowiązującej do zaciągnięcia w przyszłości w oznaczonym konkretnie terminie odrębnego zobowiązania (np. w umowie przedwstępnej). Pod pojęciem długu przyszłego mieści się dług, którego nadejście uzależniono od nadejścia określonego terminu, jego powstanie jest jednak pewne. W tych wypadkach poręczyciel wie, kiedy jego zobowiązanie przekształci się w zobowiązanie o nieodwołalnym charakterze. Po powstaniu długu nie może być już bowiem mowy o jego odwołaniu. Poręczyciel udzielił już bowiem wierzycielowi ochrony, która ma trwać dopóki, dopóty dłużnik główny nie wykona należycie swojego zobowiązania.

Przepis art. 365¹ k.c. nie może mieć zastosowania wobec bezterminowego poręczenia za dług przyszły przede wszystkim z tego względu, że normatywna regulacja umowy poręczenia przewiduje własny, autonomiczny sposób ustania wężła obligacyjnego z woli poręczyciela. Nie ma więc w tym wypadku motywu legislacyjnego przemawiającym za tym, by wypowiedzenie z art. 365¹ k.c. mogłoby być w tym wypadku stosowane.

Wobec zaprezentowanych uwag, należy uznać, iż uregulowane w art. 878 § 2 k.c. uprawnienie do odwołania bezterminowego poręczenia za dług przyszły stanowi osobną kategorię prawa zobowiązań, odmienną od uprawnienia do wypowiedzenia i odstąpienia od umowy. Instytucje te stanowią wspólną grupę zdarzeń powodujących jednostronną rezygnację ze stosunków zobowiązaniowych skutkujących ich zmianą lub wygaśnięciem. Odwołanie poręczenia w zakresie sposobu i przyczyn jego realizacji, skutków prawnych oraz celu, jakiemu ma służyć, nie jest identyczne ani z prawem wypowiedzenia, ani odwołania. Uprawniona zatem jest teza, iż odwołanie to stanowi osobny mechanizm zmiany lub rozwiązania stosunku zobowiązaniowego, właściwy tylko bezterminowej umowie poręczenia za dług przyszły.

⁵⁷ Z. Radwański, *Uwagi o zobowiązaniach trwałych (ciągłych) na tle kodeksu cywilnego*, SC, t. XIII–XIV, 1969, s. 256–257.